

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS

NUTARIMAS

Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai

Vilnius, 1994 m. vasario 14 d.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Algirdo Gailiūno, Kęstučio Lapinsko, Zigmo Levickio, Vlado Pavilionio, Prano Vytauto Rasimavičiaus, Stasio Stačioko, Stasio Šedbaro ir Juozo Žilio,

sekretoriaujant Rolandai Stimbirytei,

dalyvaujant suinteresuoto asmens atstovui – Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui Artūriui Paulauskui,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsnio pirmąja dalimi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pirmąja dalimi, viešame Teismo posėdyje 1994 m. vasario 8 d. išnagrinėjo bylą Nr. 15/93 pagal pareiškėjų – Skuodo rajono apylinkės teismo ir Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymus ištirti, ar Civilinio proceso kodekso 53 straipsnis ir Prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečioji dalis atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

Pareiškėjas – Skuodo rajono apylinkės teismas 1993 m. lapkričio 30 d. nagrinėjo civilinę bylą pagal Skuodo rajono vyriausiojo prokuroro ieškinį ginant ūkininkų grupės interesus dėl patalpų, esančių Skuode, Algirdo g. 8, nuomos konkurso, kurį surengė Skuodo rajono valstybinė komunalinio aptarnavimo įmonė, rezultatų pripažinimo negaliojančiais. Prokuroras į teismą kreipėsi remdamasis Civilinio proceso kodekso 53 straipsniu ir Prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečiaja dalimi.

Skuodo rajono apylinkės teismas nutartimi sustabdė civilinės bylos nagrinėjimą ir prašo Konstitucinį Teismą ištirti, ar Civilinio proceso kodekso 53 straipsnis ir Prokuratūros įstatymo 21

straipsnio trečioji dalis atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją.

Prašymą teismas motyvuoja tuo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnyje nenumatyta prokuroro teisė kreiptis į teismą Civilinio proceso kodekse nustatyta tvarka. Tuo tarpu Civilinio proceso kodekso 53 straipsnyje numatyta, jog prokuroras turi teisę kreiptis į teismą su pareiškimu kitų asmenų teisėms bei įstatymų saugomiems interesams ginti arba įstoti į bylą bet kurioje proceso stadijoje, jeigu to reikalauja valstybinių ar visuomeninių interesų arba piliečių teisių bei įstatymo saugomų interesų apsauga, o Prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta, kad pagal bendrąją kompetenciją paduoto protesto nepatenkinus arba negavus į jį atsakymo prokuroras turi teisę per 10 dienų kreiptis į teismą dėl neteisėto teisinio akto panaikinimo arba pakeitimo, ir tada šios bylos nagrinėjamos Civilinio proceso kodekse nustatyta tvarka.

Pareiškėjas – Šiaulių rajono apylinkės teismas 1993 m. lapkričio 30 d. nagrinėjo civilinę bylą pagal Šiaulių rajono vyriausiojo prokuroro ieškinį ginant Šiaulių apygardos kultūros paveldo inspekcijos ir Vytauto Janavičiaus interesus dėl pajų pasirašymo privatizuojant Šiaulių rajono valstybinės agrofirmitės turtą. Prokuroras pareiškė ieškinį remdamasis Civilinio proceso kodekso 53 straipsniu.

Šiaulių rajono apylinkės teismas nutartimi sustabdė civilinės bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydamas ištirti, ar Civilinio proceso kodekso 53 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Prašymą teismas motyvuoja tuo, kad Konstitucijos 118 straipsnyje nustatyta prokuroro kompetencija tik baudžiamosiose bylose, o civilinėse bylose kompetencija nenumatyta, todėl prokuroras neturi teisės reikšti civilinį ieškinį arba dalyvauti tokioje byloje.

Konstitucinis Teismas 1994 m. sausio 3 d. sprendimu Skuodo rajono ir Šiaulių rajono apylinkės teismų prašymus sujungė į vieną bylą.

Suinteresuoto asmens atstovas paaiškino:

1. Konstitucijos 118 straipsnyje neišsamiai išvardytos visos prokuroro funkcijos, taip pat teisės ir pareigos, todėl nėra pagrindo teigti, kad prokuroras negali vykdyti kitų funkcijų. Suinteresuoto asmens atstovo nuomone, tokią prokuroro funkcijų sampratą patvirtina ir Konstitucijos 118 straipsnio turinio kalbinis nagrinėjimas.

2. Civilinio proceso kodeksas bei Prokuratūros įstatymas priimti iki dabartinės Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, todėl šių teisės aktų atžvilgiu turi būti taikomas įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kurio 2 straipsnyje nustatyta: „Įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis“. Ginčijami įstatymai nėra pripažinti netekusiais galios, todėl privalu jų laikytis.

Suinteresuoto asmens atstovas teigė, kad šią nuostatą išreiškė Lietuvos Respublikos Seimas 1993 m. gruodžio 14 d. nutarimu „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“, kuriame pasakyta: „Prokuratūra atlieka galiojančiuose įstatymuose numatytas funkcijas, kol Seimas nepriims sprendimų dėl šių funkcijų nutraukimo ar jų perdavimo kitoms valstybės institucijoms“. Toliau Seimo nutarime pabrėžiama, jog prokuratūros „pagrindinė funkcija yra baudžiamasis persekiojimas“. Taigi šiuo nutarimu Seimas patvirtino nuostatą, kad baudžiamasis persekiojimas yra ne vienintelė, o tik pagrindinė prokuratūros funkcija.

Remdamasis išdėstytais argumentais, suinteresuoto asmens atstovas prašė Konstitucinį Teismą pripažinti, kad Civilinio proceso kodekso 53 straipsnis ir Prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečioji dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

Valstybės Konstitucija yra aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas, grindžiantis šalies teisės sistemą. Tai reiškia, kad visi kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Pakeitus ją, iškyla anksčiau priimtų teisės aktų atitikimo naujai Konstitucijai, jų suderinimo ir galiojimo klausimas. Paprastai valstybėse, priimančiose naują Konstituciją, priimami ir specialūs įstatymai, kuriais reglamentuojama, kokia apimtimi galioja anksčiau priimti įstatymai, kaip ir per kiek laiko galiojantys įstatymai turi būti suderinti su Konstitucija. Teisės moksle ir istorijoje yra žinomi įvairūs teisiniai šio klausimo sprendimo būdai. 1992 m. spalio 25 d. referendume kartu su Lietuvos Respublikos Konstitucija priimtame įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ yra įtvirtintas teisės perimamumo ir laipsniško galiojančių įstatymų suderinimo su nauja Konstitucija principas. Tuo siekiama, kad, Konstitucijos pagrindu kuriant naują teisės sistemą, šalyje nebūtų teisės spragų arba kolizijų. Minėto įstatymo 2 straipsnyje nustatyta: „Įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis“. Todėl iki Konstitucijos priėmimo galiojusią Civilinio proceso kodekso ir Prokuratūros įstatymo normas galioja tiek, kiek jos neprieštarauja dabartinei Konstitucijai.

Civilinio proceso kodekso 53 straipsnyje nustatyta, kad prokuroras turi teisę kreiptis su pareiškimu į teismą. Šiame, taip pat 54 straipsnyje yra nustatytos ir kitos specialios prokuroro teisės civiliniame procese (teisė įstoti į bylą bet kurioje proceso stadijoje, duoti teismui išvadas, užprotestuoti teismo sprendimus, nutartis ir nutarimus ir atlikti kitus įstatyme numatytus procesinius veiksmus), kurios iš esmės sudaro atskirą prokurorinės veiklos kryptį, Civilinio proceso kodekso 13 straipsnyje apibūdinamą kaip prokurorinę priežiūrą civiliniame procese.

Prokuratūros įstatymo 21 straipsnio normos yra susijusios su kita prokurorinės veiklos kryptimi – bendrosios kompetencijos, anksčiau vadintos bendrąja prokurorine priežiūra, įgyvendinimu.

Iki 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo abi minėtos prokurorinės veiklos kryptys ir funkcijos atitiko prokuratūros, kaip aukščiausiosios įstatymų laikymosi priežiūros institucijos, sampratą ir paskirtį.

Konstitucijos 5 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Prokurorų funkcijos yra nustatytos Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“. Vadinasi, prokurorai čia traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis. Tačiau tai nereiškia, kad prokurorai gali vykdyti teismams priskirtas teisingumo funkcijas. Ypač svarbu, kad būtų tiksliai laikomasi prokurorų funkcijų, apibrėžtų Konstitucijos 118 straipsnio pirmojoje dalyje: „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai“. Nei šiame, nei kituose Konstitucijos straipsniuose nekalbama apie prokurorų priežiūros funkcijas teismų veiklos atžvilgiu ar jų įgaliojimus vykdyti vadinamąją bendrąją priežiūrą. Todėl formaliai vertinant minėto pobūdžio valdinga prokurorų veikla neatitinka Konstitucijos 118 straipsnyje nustatytų prokurorų funkcijų. Toks Konstitucijos 118 straipsnio aiškinimas grindžiamas Konstitucijos 5 straipsnio antrosios dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Vienas svarbiausių teisingumo vykdymo principų yra teisėjų ir teismų nepriklausomumas. Jis įtvirtintas Konstitucijos 109 straipsnyje, kuriame skelbiama, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi; teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Todėl Civilinio proceso kodekso 53 straipsnyje prokurorui suteikta teisė įstoti į bylą bet kurioje stadijoje ir su tuo neatsiejama procesinė teisė duoti teismui išvadas dėl nagrinėjamos bylos esmės, taip pat atskirais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą, ir įstatyme nustatyta tvarka užprotestuoti neteisėtus ir nepagrįstus teismo sprendimus, nutartis ir nutarimus bei atlikti kitus įstatyme numatytus procesinius veiksmus (Civilinio proceso kodekso 54 straipsnio pirmosios dalies 2, 3 ir 4 punktai) prieštarauja konstitucinei teisėjų ir teismų nepriklausomumo vykdant teisingumą nuostatai. Tokia prokurorų priežiūros funkcija taip pat riboja teisminės valdžios galias. Todėl darytina išvada, kad Civilinio proceso kodekso 53 straipsnio norma bei kitos normos, nustatančios prokuroro teisę civiliniame procese prižiūrėti teisingumo vykdymą bei kitas specialias teises, prieštarauja Konstitucijos 5 ir 109 straipsniams.

Prokuratūros įstatymo 21 straipsnis nustato reagavimo formas, kurias prokuroras gali taikyti vykdydamas vadinamąją bendrąją prokurorinę priežiūrą. Todėl ir šio straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta prokuroro teisė kreiptis į teismą yra neatsiejamai susijusi su prokuroro reagavimo forma. Kadangi tarp Konstitucijoje apibrėžtų prokurorų funkcijų bendroji priežiūra neminima, yra

akivaizdus jos reagavimo formų, taikomų bendrosios priežiūros tvarka, neatitikimas Konstitucijai. Todėl Prokuratūros įstatymo 21 straipsnio ir kitos normos, įtvirtinančios prokurorų įgaliojimus tikrinti valdymo aktų teisėtumą bei vykdyti prokurorinę priežiūrą civiliniame procese, prieštarauja Konstitucijai.

Prokurorai, vykdydami Konstitucijos 118 straipsnyje nustatytą konstitucinę funkciją – baudžiamąjį persekiojimą, susiduria ne tik su nusikalstamomis veikomis, bet ir su kitais teisės pažeidimais. Prokurorai, būdami teisėsaugos institucija, privalo turėti teisę į tai reaguoti, tačiau reagavimo formos ir ribos neturi prieštarauti Konstitucijai bei ją atitinkantiems įstatymams. Prokurorų teises vykdant baudžiamąjį persekiojimą apibrėžia Baudžiamojo proceso kodeksas ir kiti šią veiklą reglamentuojantys įstatymai. Todėl nekelia abejonių prokuroro teisė pareikšti arba baudžiamojoje byloje palaikyti pareikštą civilinį ieškinį, jeigu to reikalauja valstybinių ar visuomeninių interesų arba atskirų asmenų teisių apsauga. Tačiau tokiais atvejais prokuroras negali turėti daugiau procesinių teisių, negu įstatymas jų suteikia ieškovui. Priešingu atveju būtų pažeista Konstitucijos 29 straipsnio nuostata, kad įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs.

Konstitucinis Teismas taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad dėl teisės aktų gausumo, jų dažno keitimo ir nereto prieštaravimo šiuo sudėtingu teisės sistemos reformos laikotarpiu kyla nemažai problemų mėginant tinkamai suvokti asmens teisinį statusą atitinkančias teises ir pareigas. Sugebėjimą suvokti ir realizuoti savo teises gali apsunkinti ir kitos objektyvaus ar subjektyvaus pobūdžio aplinkybės. Būtina konstatuoti ir tai, kad dar nesukurta Konstitucijos 111 straipsnyje numatyta teismų sistema, nepradėjo funkcionuoti Seimo kontrolierių institucija, nepriimti visi įstatymai, laiduojantys žmogaus konstitucinį statusą ir patikimą jo teisių apsaugą. Prokuratūros įstatymas, įtvirtinantis prokuroro teises ir pareigas, nesuderintas su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnyje nustatytais jo funkcijomis. Esant tokiai gana sudėtingai situacijai, asmuo nesijaučia laisvas ir saugus. Daugelis asmenų kreipiasi į prokurorą, kaip valstybės pareigūną, kad jis padėtų apginti jų teises.

Tokių problemų sprendimo būdą numato Konstitucija, kurios 30 straipsnyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Žmogus laisva valia tvarko savo asmeninį gyvenimą, santykius su kitais asmenimis ir laisva valia naudojami teismine gynyba (Konstitucijos 22 straipsnis). Tačiau jeigu kokios nors aplinkybės apsunkintų ar padarytų neįmanomą galimybę realiai pasinaudoti teise į teisminę gynybą, tektų pripažinti šios konstitucinės teisės deklaratyvumą. Todėl yra tikslingas ir pateisinamas atitinkamų įgalinimų, skirtų padėti būtinais atvejais žmonėms realizuoti jų konstitucinių teisių gynybą, suteikimas įstatymu valstybės institucijoms ar jų pareigūnams, bet su sąlyga, kad tai neprieštarauja Konstitucijai. Tačiau ir šiuo atveju reikia pabrėžti, kad patikimiausias žmogaus teisių gynimo būdas yra teisminė gynyba. Pagal Civilinio proceso kodekso 4 ir 5 straipsnius teisę kreiptis į teismą ir prašyti teisminės gynybos

turi kiekvienas suinteresuotas asmuo, taip pat ir prokuroras, o kitais įstatymo numatytais atvejais – ir kiti subjektai. Konstitucijos 33 straipsnio antroji dalis laiduoja piliečiams skundo teisę, t. y. teisę apskusti valstybės įstaigų ar pareigūnų sprendimus. Tirti piliečių skundus ir prašymus – kiekvienos valstybės institucijos pareiga. todėl ir prokurorai, tiek vykdydami baudžiamojo persekiojimo funkciją, tiek tirdami piliečių skundus ir prašymus, prireikus gali kreiptis su pareiškimu į teismą ir prašyti apginti kitų asmenų teises. Prokurorai, kaip viena svarbiausių teisėsaugos institucijų, turi teisę kreiptis į teismą ir dėl teisėtų valstybės interesų bei pažeistos viešosios teisės gynimo. Tokiais atvejais jie gali reikalauti iš valdymo organų, įmonių, įstaigų ir kitokių organizacijų bei pareigūnų dokumentų ir informacijos, būtinos civilinei bylai iškelti. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsniu, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 53, 54, 55 ir 56 straipsniais,

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nutaria:

1. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio normos dėl prokuroro teisės kreiptis į teismą su pareiškimu kitų asmenų teisėms bei įstatymų saugomiems valstybės interesams ginti neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

2. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio, taip pat 13 ir 54 straipsnių normos, kuriose numatyta prokuroro teisė įstoti į bylą bet kurioje stadijoje bei vykdyti prokurorinę priežiūrą civiliniame procese, prieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5, 109 ir 118 straipsniams.

3. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 21 straipsnis, taip pat 2, 19, 20, 22, 25 ir 27 straipsnių normos, įtvirtinančios prokurorų įgaliojimus tikrinti valdymo aktų teisėtumą ir vykdyti prokurorinę priežiūrą civiliniame procese, prieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5, 109 ir 118 straipsniams.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Nutarimas skelbiamas Lietuvos Respublikos vardu.

Konstitucinio Teismo teisėjai:

Algirdas Gailiūnas

Kęstutis Lapinskas

Zigmas Levickis

Vladas Pavilionis

Pranas Vytautas Rasimavičius

Stasys Stačiokas

Stasys Šedbaras

Juozas Žilys